

คู่มือ แนวทางการดำเนินงานทันตสาธารณสุข

เครือข่ายสุขภาพอำเภอคอนสวรรค์

งานทันตสาธารณสุขในเครือข่ายสุขภาพอำเภอคอนสวรรค์ประกอบด้วย

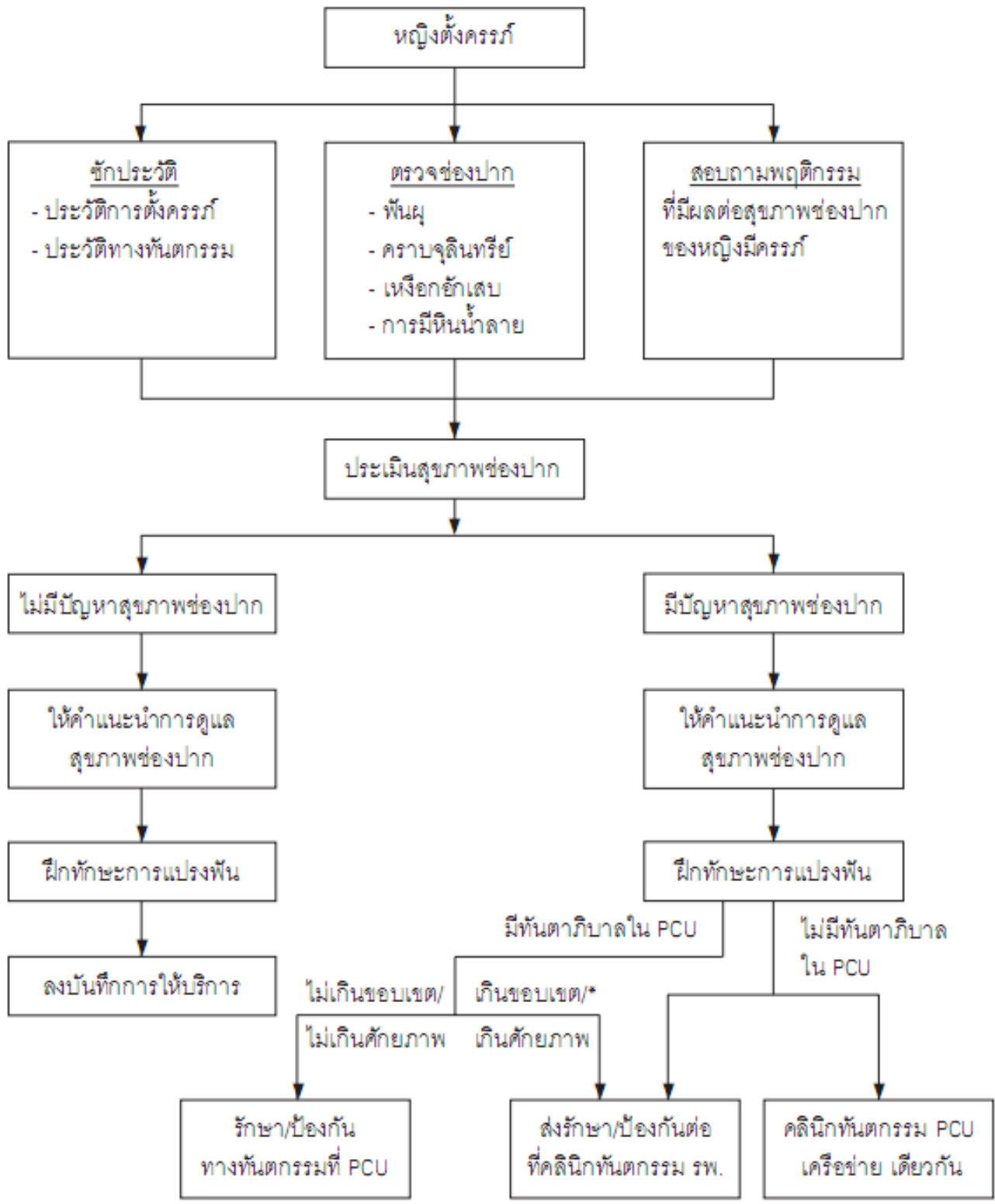
1. งานส่งเสริมและป้องกันทันตสุขภาพ

มุ่งเน้นที่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมอนามัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งพฤติกรรมกรรมการทำความสะอาดช่องปาก การบริโภคอาหาร และการเข้ารับบริการตรวจรักษาให้ทันเวลา โดยการบูรณาการร่วมกับงานส่งเสริมสุขภาพ กลุ่มเป้าหมายที่สำคัญทั้งเชิงรับที่หน่วยบริการ และเชิงรุกในชุมชน ดังนี้

1.1 กลุ่มหญิงตั้งครรภ์ โดยมีกิจกรรมส่งเสริมทันตสุขภาพและป้องกันโรคในช่องปาก ดังนี้

- 1.1.1 ตรวจสุขภาพช่องปาก ให้คำแนะนำในการดูแลสุขภาพช่องปาก และฝึกทักษะการแปรงฟัน แก่หญิงตั้งครรภ์ที่มาฝากครรภ์ในสถานบริการ และในชุมชน
- 1.1.2 นัดหมายหญิงตั้งครรภ์ที่พบปัญหาสุขภาพในช่องปาก มารับบริการในระยะครรภ์ที่ปลอดภัย คือ ช่วงตั้งครรภ์ 4-6 เดือน แต่หากหญิงตั้งครรภ์มีสุขภาพแข็งแรงดี มีความพร้อมก็สามารถรับการรักษาทางทันตกรรมที่ไม่ยุ่งยากซับซ้อนได้ เช่น การอุดฟัน การขูดหินน้ำลาย เป็นต้น
  - *กรณีรพสต. ที่มีทันตภิบาลประจำการ* จะมีการจัดช่องทางพิเศษให้หญิงตั้งครรภ์สามารถเข้ารับบริการที่สะดวก
  - *กรณีรพสต. ที่ไม่มีทันตภิบาลประจำ* ต้องจัดให้เจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบงานอนามัยแม่และเด็ก ไปอบรมเพื่อเพิ่มศักยภาพด้านทันตสาธารณสุข และเป็นผู้รับผิดชอบในงานนี้โดยมีหน้าที่ตรวจช่องปาก ให้ทันตสุขศึกษา และฝึกทักษะการแปรงฟัน และประสานงานส่งต่อไปรับบริการทันตกรรมที่ CUP

ผังแสดงการจัดบริการส่งเสริมทันตสุขภาพหญิงตั้งครรภ์

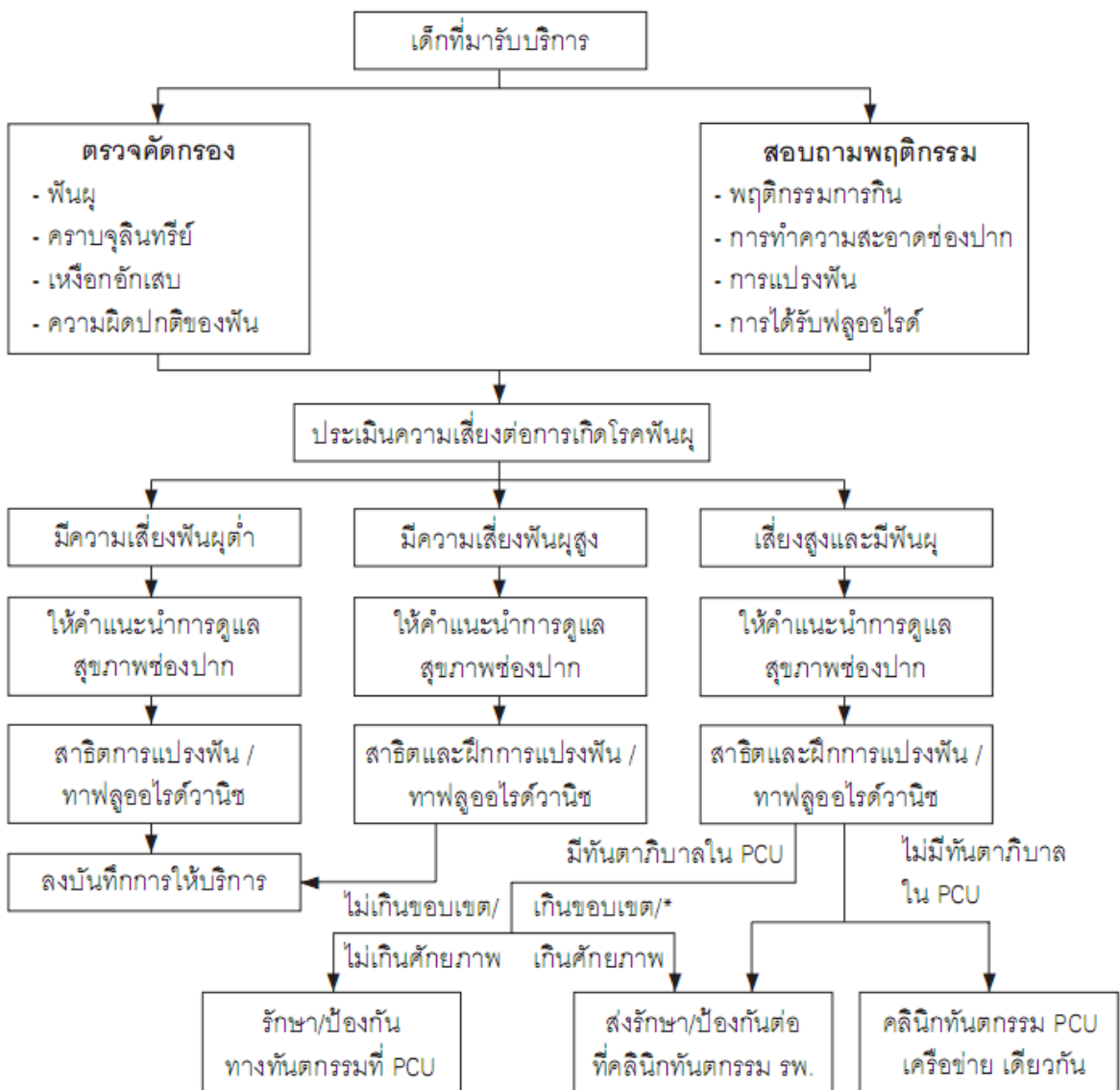

1.2 กลุ่มเด็ก 0-2 ปี ในคลินิกเด็กดี (wvc) ประกอบด้วยกิจกรรมส่งเสริมทันตสุขภาพ และป้องกันโรคในช่องปาก โดยการตรวจสุขภาพช่องปากเด็กเพื่อจัดทำฐานข้อมูลสุขภาพช่องปาก ทาฟลูออไรด์วานิชให้แก่เด็กอายุ 9 เดือน - 2 ปี และให้คำแนะนำผู้ปกครองในการดูแลสุขภาพช่องปากเด็ก ที่มารับวัคซีนที่คลินิกเด็กดี

โดยรูปแบบดังนี้

- กรณีรพสต.ที่มีทันตภิบาลประจำการ ให้ทันตภิบาลเป็นผู้เข้าร่วมดำเนินงานในส่วนส่งเสริมสุขภาพช่องปากที่คลินิกเด็กดี ของรพ.สต. นั้นๆ
- กรณีรพสต.ที่ไม่มีทันตภิบาลประจำ ต้องจัดให้มีเจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบงานอนามัยแม่และเด็ก ไปรับการอบรมเพื่อเพิ่มศักยภาพด้านทันตสาธารณสุขก่อน แล้วจึงเป็นผู้ที่รับผิดชอบในงานนี้ต่อไป

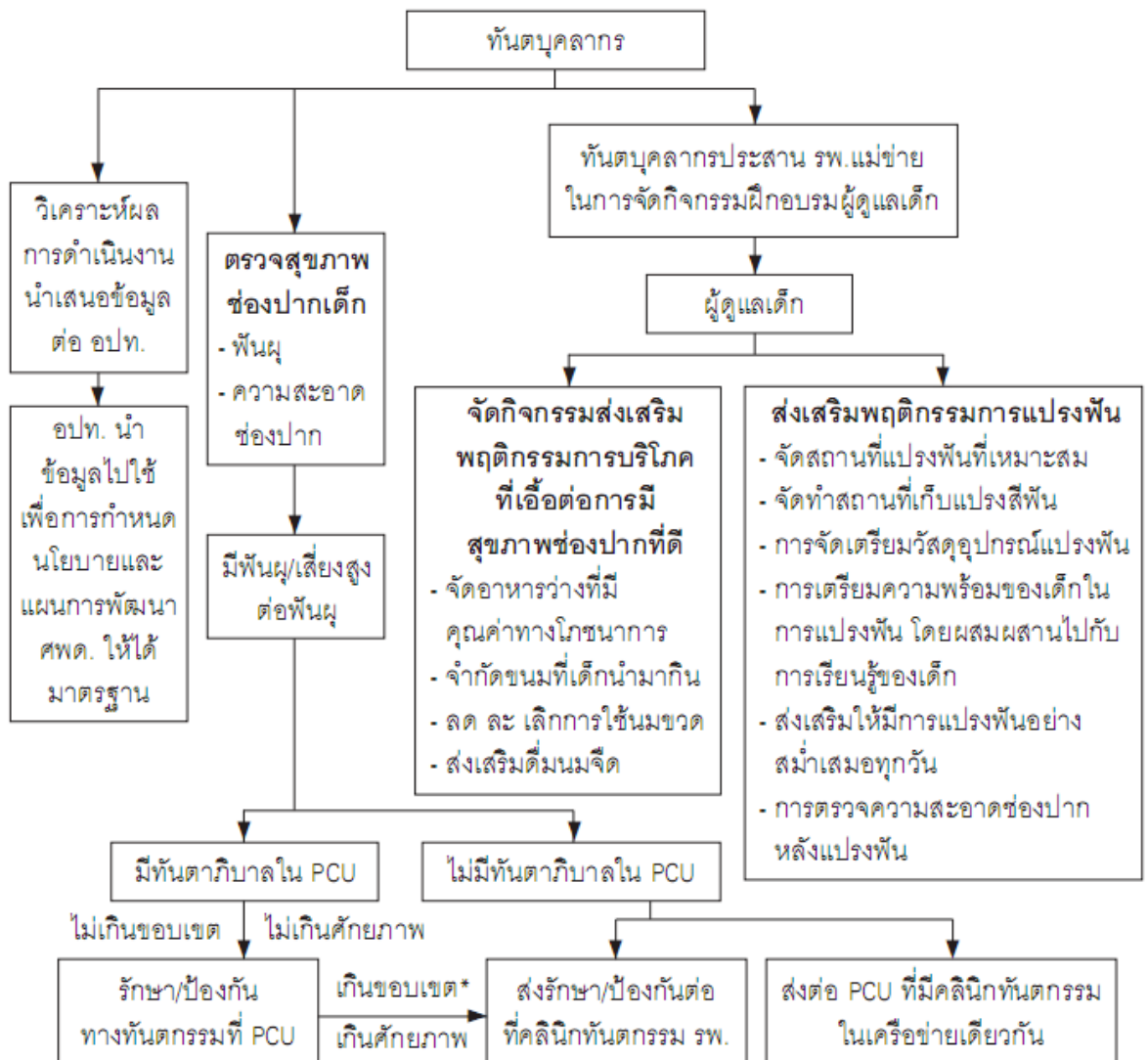
ผังแสดงการจัดบริการส่งเสริมทันตสุขภาพกลุ่มเด็ก 0-2 ปี ใน คลินิกเด็กดี (wvc)

1.3 กลุ่มอายุ 3-5 ปี ในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก / โรงเรียนอนุบาล

- 1.3.1 ตรวจคัดกรองสุขภาพช่องปากเด็กก่อนวัยเรียน เพื่อจัดทำฐานข้อมูลสุขภาพช่องปากเด็กในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก / โรงเรียนอนุบาล ตลอดจนให้ทันตสุขศึกษา และการแก้ปัญหาโรคที่พบในช่องปาก ร่วมกับครูที่เลี้ยง และผู้ปกครอง
- 1.3.2 ประสานงานโรงพยาบาลแม่ข่าย ในการจัดการฝึกอบรมครูที่เลี้ยง และผู้ดูแลเด็ก ให้มีความรู้ ทักษะที่ดี และมีทักษะในการจัดบริการส่งเสริมทันตสุขภาพอย่างมีประสิทธิภาพ
- 1.3.3 สนับสนุนให้ครูที่เลี้ยงเด็กจัดกิจกรรมส่งเสริมทันตสุขภาพในเด็กก่อนวัยเรียนอย่างต่อเนื่อง
- 1.3.4 จัดกิจกรรมเคลือบฟลูออไรด์วานิช
- 1.3.5 ประเมินสภาพแวดล้อมในศูนย์เด็กเล็ก
- 1.3.6 สรุปวิเคราะห์ผลข้อ 1.3.1 และ 1.3.5 แล้วนำผลสรุปที่ได้ไปทำแผนพัฒนาศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก และสนับสนุนอุปกรณ์ คน หรืองบประมาณในการเสริมสร้างทันตสุขภาพในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กต่อไป เช่น เกิดเป็นโครงการ “ช่องสามหมอร่วมใจ ให้ฟันหนูแข็งแรง” ที่รพ.สต. ช่องสามหมอในปี 2560

ผังแสดงการดำเนินงานส่งเสริมทันตสุขภาพเด็กก่อนวัยเรียน(3-5ปี)ในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก/โรงเรียนอนุบาล

1.4 กลุ่มนักเรียนประถมศึกษา (อายุ 6-12 ปี)

- 1.4.1 ตรวจสอบสุขภาพช่องปากนักเรียน ป.1-ป.6 ที่อยู่ในเขตรับผิดชอบของ PCU (ควรสนับสนุนครูอนามัยโรงเรียนให้สามารถตรวจฟันตัวเอง) เพื่อจัดทำเป็นฐานข้อมูลสุขภาพช่องปากของนักเรียน ตลอดจนการสำรวจสภาพแวดล้อมของโรงเรียน เพื่อจัดทำฐานข้อมูลสภาพแวดล้อมในโรงเรียน เช่น จัดหาสถานที่แปรงฟันหลังอาหารกลางวันให้นักเรียน แหล่งน้ำกินน้ำใช้ที่สะอาดในโรงเรียน ข้อมูลร้านค้าภายในโรงเรียน เพื่อขอความร่วมมือในการควบคุมการจำหน่ายขนมกรุบกรอบและน้ำอัดลม เป็นต้น
- 1.4.2 วิเคราะห์ผลข้อ 1.4.1 เพื่อนำเสนอข้อมูลต่อผู้บริหารโรงเรียน ผู้ปกครอง และรพ.แม่ข่ายเพื่อวางแผนร่วมกันในการส่งเสริมทันตสุขภาพในโรงเรียน และการจัดบริการทางทันตกรรมตามความจำเป็น
- 1.4.3 สนับสนุน และร่วมดำเนินการเป็นวิทยากรพิเศษ ให้โรงเรียนมีการจัดการเรียนรู้เกี่ยวกับการดูแลสุขภาพช่องปากเด็กวัยเรียนเป็นไปตามหลักสูตรการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน
- 1.4.4 กระตุ้นให้โรงเรียนมีการจัดสิ่งแวดล้อม ให้เอื้อต่อการมีสุขภาพช่องปากที่ดี ได้แก่ การมีนโยบายสาธารณะที่ควบคุมมิให้จำหน่ายอาหาร ขนม เครื่องดื่มที่มีผลเสียต่อสุขภาพช่องปาก สนับสนุนการจำหน่ายผลไม้ เป็นต้น
- 1.4.5 สนับสนุนครูอนามัยฝึกผู้นำนักเรียน เพื่อช่วยจัดกิจกรรมส่งเสริมทันตสุขภาพในโรงเรียน เช่น การตรวจฟัน การควบคุมการแปรงฟันทุกวันหลังรับประทานอาหารกลางวัน มีการตรวจสุขภาพช่องปากหลังการแปรงฟัน เป็นต้น
- 1.4.6 จัดกิจกรรมรณรงค์ส่งเสริมทันตสุขภาพในโรงเรียนตามโอกาสที่เหมาะสม เช่น บูรณาการกับงานวิชาการ ได้แก่ การเข้าร่วมจัดนิทรรศการส่งเสริมทันตสุขภาพในงานมหกรรมวิชาการของโรงเรียนในอำเภอคอนสวรรค์ เป็นต้น
- 1.4.7 การจัดบริการทางทันตกรรม
  - 1) การจัดบริการเคลือบหลุมร่องฟันกรามซี่ที่1 ในกลุ่มเป้าหมายหลัก คือ นักเรียนชั้น ป.1 ทุกราย
  - 2) มีบัตรแจ้งผลการตรวจสุขภาพช่องปากเด็กนักเรียนแก่ผู้ปกครอง รับทราบ และมีการแนบบัตรนัดให้ผู้ปกครองพาบุตรหลานมารับการรักษาทางทันตกรรมต่อที่โรงพยาบาล หรือ รพ.สต.ที่มีทันตภิบาลประจำอยู่

2. งานบริการทันตกรรม

การจัดบริการทันตกรรมในรพ.สต. จะแบ่งออกเป็น 2 กรณี คือ

- 1.) การจัดบริการทันตกรรมในรพ.สต.ที่ไม่มีทันตภิบาลประจำ เจ้าหน้าที่สาธารณสุขประจำรพ.สต.ที่ผ่านการอบรมเพิ่มศักยภาพด้านทันตสาธารณสุขเท่านั้น ที่จะสามารถดำเนินการได้ โดยสามารถให้บริการตรวจสุขภาพช่องปาก การให้บริการทันตกรรมบำบัดฉุกเฉิน เช่น การจ่ายยาแก้ปวดเพื่อลดความเจ็บปวด เป็นต้น และควรดำเนินการติดป้ายประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนทราบว่าสามารถไปรับบริการทันตกรรมที่นอกเหนือความสามารถได้ที่รพ. ในวันเวลาใดให้ชัดเจน
- 2.) การจัดบริการทันตกรรมในรพ.สต.ที่มีทันตภิบาลประจำ โดยการให้บริการเป็นไปตามข้อกำหนดโดยระเบียบกระทรวงสาธารณสุข โดยมีรายละเอียดดังนี้

2.1) ด้านทันตกรรมป้องกัน

- 2.1.1 ใช้สารฟลูออไรด์เพื่อป้องกันโรคฟันผุ
- 2.1.2 ใช้สารเคลือบหลุมร่องฟัน เพื่อป้องกันโรคฟันผุ
- 2.1.3 ชูดหินน้ำลาย และทำความสะอาดฟัน เพื่อป้องกันโรคเหงือกอักเสบ

2.2) ด้านทันตกรรมบำบัดฉุกเฉิน

- 2.2.1 บำบัดฉุกเฉินด้านทันตกรรมเบื้องต้น เพื่อลดความเจ็บปวด การกรอฟันเพื่อระบายหนอง
- 2.2.2 ช่วยเหลือผู้ป่วยฉุกเฉินเบื้องต้นก่อน ระหว่าง และหลังการรักษาทางทันตกรรม เช่น ภาวะเลือดออกมาก
- 2.2.3 คัดแยกโรค และส่งต่อผู้ป่วยด้านทันตกรรม เช่น ผู้ป่วยที่มีโรคทางระบบ (systemic disease) หรือ ผู้ป่วยที่ต้องได้รับการรักษาทางทันตกรรมที่ยู่ยากซับซ้อนเกินความสามารถ

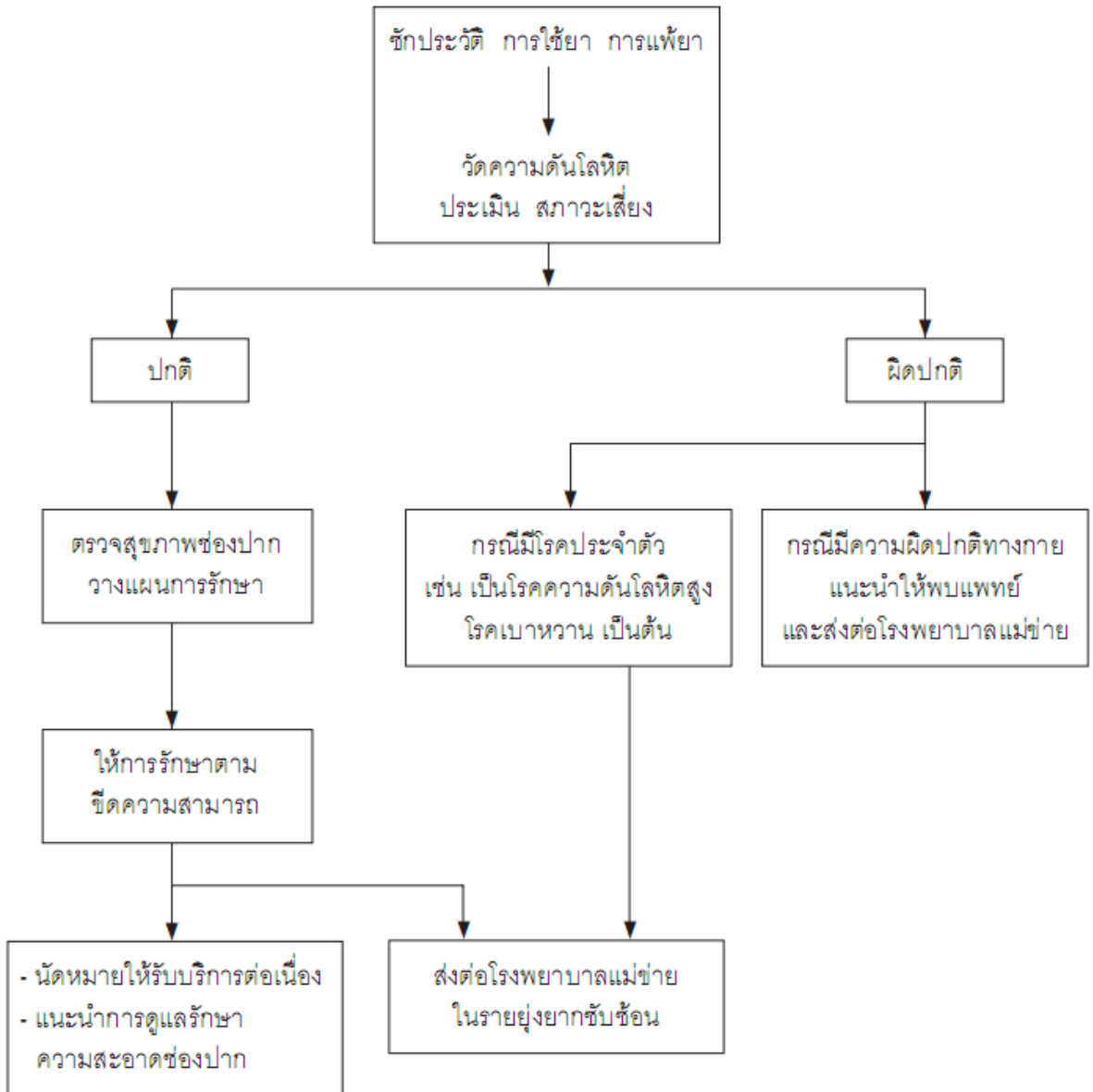
2.3) ด้านทันตกรรมบำบัด

- 2.3.1 ตรวจวินิจฉัยและคัดแยกโรคภายในช่องปาก
- 2.3.2 อุดฟันชนิดที่ไม่ซับซ้อนด้วยวัสดุอุดฟัน
- 2.3.3 ถอนฟันที่ขึ้นปกติที่ไม่สามารถเก็บรักษาไว้ได้ และไม่มีภาวะแทรกซ้อน

2.4) รักษาโรคเหงือกอักเสบด้วยการชูดหินน้ำลาย

ทั้งนี้การให้บริการทางด้านทันตกรรมดังกล่าวข้างต้นของทันตภิบาล ต้องผ่านกระบวนการตรวจวิเคราะห์สุขภาพช่องปาก และวางแผนการให้บริการตามขีดความสามารถของตน รวมทั้งนัดหมายผู้ป่วยให้กลับมารับการรักษาต่อเนื่อง และในกรณีที่มีความจำเป็นต้องส่งต่อการรักษา ทันตภิบาลต้องอธิบายถึงเหตุผลของการส่งต่อ หรือปฏิเสธการรักษาให้ผู้รับบริการเข้าใจ พร้อมทั้งให้คำแนะนำการบริการที่มีความเหมาะสมต่อไป ตลอดจนดำเนินการส่งต่อให้ผู้ป่วยไปรับการรักษายังโรงพยาบาลแม่ข่ายต่อไป

ขั้นตอนการให้บริการทันตกรรมใน PCU

3. งานด้านบริหารจัดการ และวิชาการ

3.1 การจัดทำแผนปฏิบัติงานทันตสาธารณสุข

การจัดทำแผนปฏิบัติงานทันตสาธารณสุข โดยต้องมีการกำหนดวิธีการทำงานไว้ล่วงหน้าอย่างเป็นระบบ เพื่อใช้เป็นแนวทางการปฏิบัติให้บรรลุผลตามเป้าหมาย และวัตถุประสงค์ที่วางไว้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยการนำข้อมูลต่างๆที่มีอยู่มาวิเคราะห์ และกำหนดทางเลือกที่จะปฏิบัติต่อกลุ่มเป้าหมายที่สำคัญ ทรัพยากรที่ต้องใช้ รวมทั้งให้เป็นไปตามกรอบแนวทางการดำเนินงาน และตัวชี้วัดของจังหวัด และตามสภาพปัญหาโรคในช่องปากของชุมชน พื้นที่เขตที่รับผิดชอบอยู่

3.2 การจัดระบบข้อมูลงานทันตสาธารณสุข ได้แก่ การรวบรวม วิเคราะห์ผล สรุปข้อมูล และการรายงาน หรือเผยแพร่ข้อมูลทางทันตสาธารณสุข การนำข้อมูลไปประเมินผลการปฏิบัติงาน ตลอดจนให้การส่งเสริมสนับสนุน การจัดทำข้อมูลข่าวสาร และการประเมินงานทันตสาธารณสุขในระดับตำบล

3.3 การควบคุมกำกับงาน และการประเมินผลการปฏิบัติงาน

การควบคุมกำกับงาน เป็นกระบวนการที่สำคัญในการติดตาม ตรวจสอบ และแก้ไข เพื่อให้แน่ใจว่า กิจกรรมต่างๆ ได้บรรลุผลสำเร็จตามความต้องการ และเป็นไปในทิศทางที่กำหนด ส่วนการประเมินผล เป็นกระบวนการตรวจสอบที่ทำให้ทราบว่า การปฏิบัติ และดำเนินงานประสบความสำเร็จตรงตามวัตถุประสงค์ เป้าหมาย ของแผนงานหรือโครงการนั้นๆหรือไม่ เพื่อใช้ประกอบการตัดสินใจในการปรับปรุงการดำเนินงานหรือการพัฒนาต่อไป

3.4 การบริหารงานวัสดุทันตกรรม และการบำรุงรักษาครุภัณฑ์ทางทันตกรรม

เพื่อให้มีวัสดุ อุปกรณ์ เครื่องมือ และครุภัณฑ์ทางทันตกรรมเพียงพอ และมีความพร้อมใช้งานในการ ให้บริการแก่ประชาชนอยู่เสมอ โดยมีขั้นตอนโดยสรุป ดังนี้

3.4.1 จัดทำข้อมูลประมาณการ / ชนิด / ปริมาณวัสดุเวชภัณฑ์ทันตกรรม ที่จำเป็นต้องใช้ในการ จัดบริการส่งเสริมป้องกันสุขภาพช่องปาก และบริการทันตกรรมให้เพียงพอ และพร้อมใช้งานต่อหัวหน่วยร.สต. เพื่อเสนอต่อ CUP เพื่ออนุมัติต่อไป

3.4.2 จัดทำบัญชีควบคุมวัสดุ ครุภัณฑ์ทางทันตกรรม

3.4.3 ดำเนินการบำรุงรักษาครุภัณฑ์ทันตกรรม ตามมาตรฐานวิชาชีพ

3.4.4 จัดทำทะเบียน บันทึกข้อมูลซ่อมบำรุงครุภัณฑ์ทันตกรรม

3.4.5 จัดทำข้อมูลขอครุภัณฑ์ทันตกรรมใหม่ หรือทดแทนในกรณีครุภัณฑ์มีอายุการใช้งานนาน ซ่อมบ่อย โดยผ่านหัวหน้าร.สต. เพื่อนำเสนอพิจารณาจัดสรรงบประมาณ หรือการสนับสนุน จาก CUP โดยตรง

3.5 การประสานงานกับหน่วยงานอื่น

เป็นกระบวนการที่ทำให้ทันตบุคลากรสามารถทำงานอย่างสัมพันธ์สอดคล้องกัน กับบุคคลภายนอก หน่วยงาน หรือองค์กรด้วย ทั้งนี้เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างราบรื่น บรรลุวัตถุประสงค์ หรือเป้าหมายของการ ดำเนินงานได้ ซึ่งทันตบุคลากรต้องมีการประสานกับทีมงานในหน่วยบริการ ซึ่งเป็นผู้รับผิดชอบงานแม่และเด็ก งาน อามัยโรงเรียน งานโรคไม่ติดต่อ เพื่อการบูรณาการ งานในกลุ่มเป้าหมายเดียวกัน รวมทั้งการประสานงานกับ หน่วยงานภายนอก ได้แก่ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โรงเรียน ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก เครือข่ายชมรมสร้างสุขภาพ ต่างๆ เป็นต้น

3.6 การพัฒนาคุณภาพบริการทันตกรรม

เป็นสิ่งที่มีความจำเป็นอย่างมากในปัจจุบัน เพื่อป้องกันทันตบุคลากรจากการร้องเรียน หรือถูกฟ้องร้อง การพัฒนาคุณภาพบริการทำให้เราสามารถตอบสนองได้ตรงตามความต้องการของผู้รับบริการให้ได้มากที่สุด โดย

ตั้งอยู่บนพื้นฐานของมาตรฐานวิชาชีพ เพื่อลดความเสี่ยงจากการให้บริการให้เหลือน้อยที่สุด สร้างความพึงพอใจแก่ผู้รับบริการมากที่สุด โดยการพัฒนาคุณภาพที่ดีต้องกระทำอย่างต่อเนื่อง

4. ตัวชี้วัดสถานภาพทันตสาธารณสุข

ตัวชี้วัดที่ใช้เปรียบเทียบกัน ได้แก่

1. ฟันผุ ถอน อุด
2. สภาวะปลอดจากฟันผุ
3. สภาวะปริทันต์
4. จำนวนฟันที่ใช้งานได้ทั้งปาก
5. จำนวนฟันคู่สบอย่างน้อย 4 คู่

ข้อมูลพฤติกรรมสุขภาพที่เกี่ยวข้องกับทันตสุขภาพ

ตัวอย่างข้อมูลที่ใช้ในการเปรียบเทียบกัน เช่น

1. จำนวนหญิงมีครรภ์ที่ได้รับการตรวจสุขภาพช่องปาก และคำแนะนำในการดูแลสุขภาพช่องปาก
2. จำนวนเด็กอายุ 0-2 ปี ได้รับการทาฟลูออไรด์ เพื่อป้องกันฟันผุ
3. ร้อยละของเด็กอายุ 1-3 ปี ได้รับการแปรงฟันก่อนนอน ทุกวัน
4. ร้อยละของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก จัดกิจกรรมแปรงฟันหลังอาหารกลางวันทุกวัน ด้วยยาสีฟันผสมฟลูออไรด์
5. การบริโภคอาหารของเด็กที่ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก และโรงเรียนประถมศึกษา เช่น ขนมกรุบกรอบ ผลไม้ เป็นต้น
6. ร้อยละของโรงเรียน จัดกิจกรรมแปรงฟันหลังอาหารกลางวันทุกวันด้วยยาสีฟันผสมฟลูออไรด์
7. ร้อยละของโรงเรียน ไม่มีการจำหน่ายน้ำอัดลมให้แก่เด็กนักเรียน
8. จำนวนผู้สูงอายุที่ได้รับการใส่ฟันเทียมและได้รับคำแนะนำในการดูแลสุขภาพช่องปาก
9. จำนวนชมรมผู้สูงอายุ ที่ดูแลสุขภาพช่องปากสมาชิกของชมรม เป็นต้น

5. การควบคุมงานและการประเมินผลทันตสาธารณสุข

- 5.1 การประชุม วางแผนและการประเมินผลงานเป็นประจำทุกเดือน เช่นการประชุม คปสอ. เพื่อการติดตามกำกับงานตามแผนงาน / โครงการ ผ่านทางหัวหน้ารพ.สต. และสาธารณสุขอำเภอ ซึ่งใช้ในการควบคุมกำกับงานในระดับ CUP ได้
- 5.2 การนิเทศงานทั้งแบบผสมผสาน และ หรือการนิเทศเฉพาะงาน ในระดับ รพ.สต. หรือระดับ CUP เป็นต้น
- 5.3 รายงานประจำเดือน ใช้เป็นเครื่องมือสำคัญในการควบคุมกำกับด้านปริมาณงาน โดยการเปรียบเทียบปริมาณงานที่ได้กับเป้าหมายของแผนปฏิบัติงาน/โครงการที่กำหนดขึ้น

สิ่งที่จำเป็นต้องควบคุมกำกับได้แก่ เวลา และกิจกรรม ปริมาณงาน โดย
งบประมาณควบคุมโดยการทำบัญชีงบประมาณ คุณภาพงานควบคุมกำกับโดยอาศัยการ
นิเทศติดตามงาน

ตารางออกหน่วยให้บริการทันตกรรม ในรพ.สต.ที่ไม่มีเจ้าพนักงานทันตสาธารณสุขประจำ

ทันตบุคลากรประจำ รพ. คอนสวรรค์ ออกให้บริการอุดฟัน ชูดหินน้ำลาย และถอนฟันที่ รพ.สต.ที่ไม่มีทันตภิบาลประจำการ ในทุกวันพฤหัสบดีของสัปดาห์ เพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่ผู้รับบริการที่ไม่สะดวกเดินทางไปรับการรักษาที่รพ. และลดความแออัดของผู้ป่วยที่มารอรับบริการทันตกรรมที่รพ.

วันพฤหัสบดี	รพ.สต.
สัปดาห์ที่ 1 ของเดือน	โนนสะอาด
สัปดาห์ที่ 2 ของเดือน	ยางหวาย
สัปดาห์ที่ 3 ของเดือน	คอนสวรรค์
สัปดาห์ที่ 4 ของเดือน	โคกมั่งงอย

ภาคผนวก

ตัวอย่างแบบบันทึกการตรวจสอบสถานะช่องปากในงานส่งเสริมทันตสุขภาพต่างๆ